

T.N.Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston Pedagogika
fanlari ilmiy tadqiqot instituti

UZLUKSIZ TA'LIM

ILMIY-USLUBIY JURNAL

2023, № 6

DJURAYEV Risbay
Bosh muharrir

Jurnal 2001 yildan nashr qilina
boshlangan.

O'z MAA'dan 2007 yil 3-yanvar-
da № 0101-tartib raqami bilan
qayta po'yxatdan o'tgan.

Jurnalda e'lon qilingan
maqolalardan iqtibos keltiril-
ganda «Uzluksiz ta'lim»
jurnalidan olinganligi ko'rsa-
tilishi lozim.

Tahrir hay'ati:

Abdug'appon QIRQIZBOYEV
Uzoqboy BEGIMQULOV
Xolboy IBRAGIMOV
Laylo AXMEDOVA
Roxatoy SAFAROVA
Leyla DJURAYEVA
Dono G'ANIYEVA
Lobar QARAXANOVA
Dusmurod DJURAYEV
Baxodir AKBAROV
Komiljon KARIMOV
Komiljon GULYAMOV

Tahririyat manzili:

100027, Toshkent sh.,
Furqat ko'chasi,
174-uy.

O'zPFITI

Tel.: (71)-245-92-34

(93)-503-52-07

e-mail: uzluksiztalim_jurnal@mail.ru
liya_2305@mail.ru

TA'LIM MAZMUNI UZLUKSIZLIGI

- 3 **X.I.Ibragimov, N.M.O'rinova**
Bo'lajak o'qituvchilarni tyutorlik faoliyatiga tayyorlash mazmuni
- 8 **R.B.Yarmatov**
Uzluksiz ta'lim tizimida tarix o'qituvchilarining layihlash kompetentsiyasini rivojlantirish usullari
- 13 **J.M.Kapaxanova**
Организация исследовательской деятельности школьников в общеобразовательных учреждениях
- 19 **M.Y.Egamnazarov**
Uzluksiz ta'limda shaxsga yo'naltirilgan o'qitish texnologiyalari orqali talabalarda kreativ fikrlash qobiliyatini shakllantirish
- 24 **S.Maxmudova**
Bo'lajak muziqqa o'quvchilarining musiqiy bilimlarni rivojlantirishda uzviylikni ta'minlash
- 28 **N.R.Adanbekova**
Uzluksiz ta'lim tizimini rivojlantirish yoshlar yuksalishida ahamiyati
- 32 **M.N.Kurbanov**
Umumiy o'rta ta'lim maktabi pedagogik jamoasini maqsadli boshqarish funksiyalari tahlili
- 38 **M.A.Kosimova**
Uzluksiz ta'lim jarayonida hamkorlikda o'qitish texnologiyasidan foydalanishda o'qituvchining muomala va muloqot usullarining ahamiyati
- 43 **Sh.B.Xasanova**
O'qituvchining uzluksiz kasbiy rivojlanish va innovatsion faoliyati
- 48 **Z.Palibayeva**
Uzluksiz ta'lim tizimida yoshlarni jismoniy faollik va sog'lom turmush tarziga o'rgatish
- 53 **N.S.Alimova**
O'smir yoshdagi o'quvchilarda jismoniy tarbiyaga qiziqishni shakllantirish
- 58 **A.O.Gulyamova**
Talabalarni kasbiy faoliyatga uzluksiz tayyorlashda tanqidiy fikrlash tarzining turlari
- 64 **K.M.Gulyamov**
Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarini badiiy-ijodiy qobiliyatlarini uzluksiz rivojlantirishda amaliy bezak san'ining dadaktik imkoniyatlari
- 69 **P.X.Juxupae**
Технологическая подготовка школьников с включением дизайн-образования

MA'NAViy TARBIYA

- 74 **Y.Rajapov**
O'smir qizlarda ma'naviy dunyoqarshni shakllantirish jarayonida sinf rahbarlarining faoliyatini rivojlantirish
- 78 **F.S.Usmonova**
Oliy ta'lim muassasalarida madaniyat kompetentligini rivojlantirishning muhim yo'nalishlari
- 83 **G.K.Mardiyeva**
Ijtimoiy muhitning yoshlar tarbiyasiga ta'siri
- 88 **M.Z.Hamdamova**
Kommunikativ ta'limni rivojlantiruvchi innovatsiyalardan foydalanish usullari
- 94 **D.A.Norbutayeva**
Bo'lajak o'qituvchilarning dazaynerlik kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari

KASBGA YO'NALTIRISH VA PSIXOLOGIK XIZMAT

- 99 **G.B.G'ofurova**
Talabalarining og'zaki nutq kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish
- 103 **M.T.Madrasimova**
Bo'lajak biologiya o'qituvchilarida xalqaro baholash dasturlari standartlarida talab etilgan kompetensiyalarni rivojlantirish
- 109 **O.S.Qodirov**
Tarbiyasi qiyin o'smirlar bilan ishlashning psixologik mexanizmlari
- 112 **Sh.K.Urakova**
Maktab o'qituvchilarida inklyuziv kreativ kompetentligini rivojlantirish
- 116 **E.A.Jazai**
Формирование базовых и предметных компетенции как основа профессиональной подготовки студентов-филологов

XORIJiy TA'LIM

- 120 **M.Y.Begmatov**
Ixtisoslashtirilgan maktab o'quvchilarining faniga doir kompetensiyalarini shakllantirishda xorijiy tajribalari va ularni ommalashtrish
- 126 **M.I.Ibodova**
Akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishda integrativ texnologiyalardan foydalanishni tahlil etishning metodik tizimi

AKADEMIK LITSEYLARDA BIOLOGIYA FANINI O'QITISHDA INTEGRATIV TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNI TASHKIL ETISHNING METODIK TIZIMI

M.N. IBODOVA,

*Navoiy davlat pedagogika instituti,
Biologiya kafedrası dotsenti*

Ushbu maqolada akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishda integrativ texnologiyalardan foydalanish haqidagi ma'lumotlar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: *Inegratsiya, kompetensiya, tayanch kompetensiya, texnologiya, komyuterli ta'lim, an'anaviy o'qitish, kognitiv, kontseptual, interoektsiya, sinektika, tafakkur.*

В данной статье представлена информация об использовании интегративных технологий в обучении биологии в академических лицеях.

Ключевые слова: *Интеграция, компетентность, базовая компетентность, технология, компьютерное образование, традиционное обучение, когнитивное, концептуальное, взаимодействие, синектика, мышление.*

This article describes information about the use of integrative technologies in teaching biology in academic lyceums.

Key words: *electronic educational resources, natural sciences, multimedia presentations, Internet resources, electronic encyclopedias, didactic materials, video, audio, information technologies.*

Mamlakat ta'lim tizimini barqaror rivojlanish hamda modernizdtsiyalash jarayonlariga moslashtirish, o'quv jarayoniga innovatsion g'oyalar, integ ratsiyalashgan texnologiyalarni faol qo'llash orqali o'quvchilarning tayanch va fanga oid kompetentsiyalarini shakllantirish muammosi bugungi kunda dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunonchi, ta'lim muassasalarining zamonaviy moddiy-texnik bazasini shakllantirish va yanada mustahkamlash, undan oqilona foydalanish bo'yicha yuqori samarali o'quv-laboratoriya, kompyuter texnikasi va boshqa axborot-kommunikatsiya bilan jixozlashni o'z ichiga oladigan tizimli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Kompetentsiya ta'limdagi yangilik sifatida birdaniga vujudga kelmaydi. Buning uchun nafaqat pedagoglar, balki o'quvchilarning bilimlarni shunchaki amaliyotda qo'llashi emas, shaxs sifatida o'ziga xos qobiliyatlarini yuzaga chiqarishi, tashqi va ichki to'siqlarni yengishi talab qilinadi. Qulay strategiyani amalga oshirish uchun uzluksiz ta'lim tizimining barcha bo'g'inlarida tizimlilik va integratsiyani ta'minlash zarur. Mazkur muammoni hal qilish va bilimlar integratsiyasini samarali amalga oshirish o'quvchilarning o'ziga bog'liq. Biologiya fanini o'qitish metodikasi va didaktika sohasidagi ilmiy adabiyotlar tahlili

zamonaviy ta'limning turli sohalarida integratsiyalash masalasi pedagogik jarayonning dolzarb muammolaridan biri sifatida e'tirof qilinadi. Jumladan, akademik litsey va umumiy o'rta ta'lim tizimida, fanlarni integratsiyalab o'qitish mexanizmlarini yaratish, uning pedagogik va didaktik asoslarini aniqlash hamda amaliyotga tatbiq qilish muammolarini hal qilish zamon talabiga aylanmoqda.

Koinotda, jamiyat hayotida, turmushda va ishlab chiqarishda, ta'limda, ya'ni mikro olamdan tortib, to makro olamgacha integratsiya katta ahamiyat kasb qiladi. Integratsiya – juda keng ma'noli tushuncha. Ayniqsa, yosh avlodning ilmiy dunyoqarashi, ularning ekologik, axborot madaniyatini shakllantirishda ta'limda integratsiya jarayonining zarurligi dunyo olimlari tomonidan alohida qayd qilinmoqda. O'quv fanlariaro aloqadorlikni ta'minlashga oid pedagogik tadqiqotlarda uni mustaqil tadqiqot yo'nalishi sifatida mujassam rivojlanayotgan shaxsga nisbatan pedagogik ta'sir ko'rsatish imkoniyati sifatida qarash lozim. So'nggi yillarda amalga oshirilgan tadqiqotlarda o'quv fanlariaro aloqadorlikning tarbiyaviy ahamiyatiga ham alohida e'tibor qaratilmoqda. O'quv fanlariaro aloqadorlik ta'minlangan pedagogik sharoitda o'qitish jarayonida tarbiyaviy tadbirlarni amalga oshirishda o'qituvchining tutgan o'rini alohida ajratib ko'rsatish lozim.

Integrativ yondashuv – turli fanlardan olingan bilimlar, ko'nikma, malaka va tajribalarni hisobga olish, tayanish, birlashtirish va kompetentsiyalarni baravar rivojlantirishini nazarda tutadi. Psixologik turkum fanlarida barcha insonlarga xos bo'lgan fikrlash operatsiyalari bilish faoliyatining yaxlit qismi sifatida fikrlash strategiyalarining ko'p miqdordagi qismini tashkil qiladi hamda sintez orqali turli darajadagi va tavsifdagi tizimlarni birlashtiradi. Integratsiya bilish mexanizmi asosida yotadigan qismlarni yaxlit sintezlash nuqtai nazaridan bilish strategiyalari kabi farqlanadi va natijada ko'zlangan maqsadga erishiladi. Dunyoda fan, texnologiya, muhandislik, san'at, matematika fanlarini chuqur o'rganishga asoslangan (STEAM) ta'limni keng joriy etish asosida tabiiy fanlar, jumladan, biologiya fanini o'qitish jarayoniga integrativ texnologiyalarni tatbiq qilish, o'quvchilarda tabiiy-ilmiy savodxonlikni rivojlantirishga doir xalqaro baholash dasturlarini ta'lim jarayoniga samarali tatbiq etish, «kompyuterli ta'lim»ni ta'lim amaliyotiga joriy qilish biologiya fanini o'qitishda pedagogik va axborot texnologiyalarini integratsiyalash, axborot-ta'lim muhitida integrativ yondashuvni amalga oshirish vazifasini qo'yimoqda. Integratsiyalashgan texnologik yondashuvlar barcha ijtimoiy jarayonlarni umumiy tavsifini yoritish hamda ularning istiqbollarini belgilashga xizmat qiladi. Akademik litsey va umumiy o'rta ta'lim maktablarida biologiya fanini o'qitish jarayoni o'quvchilarning fan asoslarini o'rganishida uzviylik printsi-piga amal qilish, ta'lim jarayonini tashkil qilish va o'tkazishda pedagogik va axborot texnologiyalarini integratsiyalash, bugungi kun davr talabi hisoblanadi.

Ta'lim jarayonida integratsiyalashgan texnologiyalarning qo'llanishi bir

qancha didaktik, metodik va kognitiv omillarga bog‘liq. Integrativ bilimlarni shakllantirish jarayoni uch yo‘nalishda kognitiv, kontseptual, integrativ model asosida shakllanadi.

Interoektsiya – o‘quvchining individual imkoniyatlari asosida o‘zlashtirayotgan bilimlarini o‘z ichki dunyosiga integrativ motivlar bilan qabul qilishi sanaladi. Bu jarayonda o‘quvchilarning tafakkuri muhim o‘rin tutadi. O‘quvchilarda tayanch va fanga oid kompetentsiyalarni shakllantirishda shaxsning tafakkuri muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Tafakkur – inson aqliy faoliyati, aql-zakovati, ongli xatti-harakatining yuksak shakli hisoblanib, mazkur jarayonda insonda fikr, mulohaza, g‘oya, faraz kabilar vujudga keladi va uning ongida tushunchalar, hukmlar, xulosalar shaklida ifodalanadi. Tafakkur xotirada yig‘ilgan axborotni qayta ishlashi, umumlashtirishi natijasida voqealarning rivojlanishi, takomillashishi to‘g‘risida taxmin qilish, oldindan aytib berish uchun shart-sharoitlar tug‘iladi.

Biologiya fanini o‘qitishda integrativ texnologiyalardan foydalanish tayanch va fanga oid kompetentsiyalarni shakllantirishda o‘quvchilarning aqliy faoliyati, aql-zakovatini rivojlantirish, ongli xatti-harakatga yo‘naltirish ilmiy dunyoqarashini rivojlantirishga zamin tayyorlaydi. Biologiya fanini o‘qitishda foydalanilgan keystadi, amal va hato, aqliy hujum, o‘quvchilarning o‘zlashtirgan bilim, ko‘nikma va malakalari, fanga oid kompetentsiyalarni baholash maqsadida shakllantirilgan test topshiriqlari axborotni qayta ishlash, tahlil, sintez, qiyoslash, abstraksiyalash orqali umumlashtirish, xulosalash, o‘quv muammosining echimini topish yangi g‘oyalarni ilgari surish imkonini beradi.

Sinektika – turli fanlar bo‘yicha amalga oshirilayotgan o‘quv-bilish faoliyatining kontseptual xususiyatlarini umumlashtirish. Ayrim faoliyat turlarida bu jarayon «integratsiya» ham deb ataladi. 1-2- kurslarda biologiya fanini o‘rganishda turli bilimlar majmui bir ilmiy-kognitiv yo‘nalishga birlashadi. Sinektika – turli rejali (turli sifatli va turli modallikdagi) bilimlarni yangi sifatli sintezlash qobiliyati. U inson qobiliyatlarining hech qanday umumiy bog‘liqlikka ega bo‘lmagan (daryolar oqimi, insonlar oqimi, axborotlar oqimi va h.k.) turli-tuman jarayonlarda simultan fikrlashiga asoslanadi.. Biologiya fanini o‘qitishda o‘rganilayotgan mavzu mazmunidan kelib chiqqan holda tabiiy fanlar: fizika, informatika, kimyo, biologiya, geografiya sohalarida o‘zaro aloqador tabiiy-ilmiy g‘oya, qonuniyat va tushunchalar va ilmiy bilish metodlaridan foydalaniladi. Masalan, Novda. Poyaning ichki tuzilishi mavzusini o‘rganishda, poya tapkibi unga xos xususiyatlar, kimyo fani bilan, uning funktsiyasini o‘rganishda esa fizika fanida o‘rganilgan qonuniyatlardan foydalaniladi. O‘quvchilarning tabiiy fanlardan o‘rgangan bilim, ko‘nikma va malakalarini yangi vaziyatda foydalanish sinektika qoidalariga mos keladi.

Kogerentlik integrativ va moslashuvchan didaktik jarayonlar asosan biologiya fanlaridagi barcha elementar printsiplarning bir-biri bilan ketma-ketlikda

ilmiy-kognitiv jihatdan joylanishini taqozo qiladi. Shuningdek, amaliy fanlarning rivojlanishi, fanlar o'rtasida differentsiatsiya va integratsiya jarayonlarining vujudga kelishi ob'ektiv qonuniyat sifatida, biologiya, kimyo va fizika kabi fanlar o'rtasida fanlararo bog'lanishni amalga oshirishni talab qiladi. Kogerentlik – yangi tizimlarning strukturalarini chidamli, tartibli yaratish jarayonida kichik tizimlarning o'zaro muvofiqlikdagi harakati. O'qitishda kogerent integratsiya hozirgi davrda o'quv jarayonida integratsiyalashning eng ko'p tarqalgan turi hisoblanadi. Kogerent model umumiy o'rta ta'limda: biologiya va kimyo, biologiya va texnologiya, biologiya va fizika kabi integratsiyalashgan kurslarda taqdim qilinadi. Bunday integratsiyalash asosida, bir tomondan, tabiat, madaniyat va fan olami haqida yaxlit tasavvurlarning shakllanishiga erishilsa, boshqa tomondan, o'quv vaqti tejaladi. Bunday integratsiya nafaqat biologiya fanlariaro (vertikal), balki fanlararo (gorizontal) muhim tabiiy-ilmiy va madaniy hodisalarni sinxronlashgan o'rganish, pedagogik jarayonni yuqori darajada intensivlikatsiyalash, mazmunli fanlararo aloqalarni o'rnatish, o'quv materialini ko'chirmaslik imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishda integrativ texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarning tayanch va fanga oid kompetentsiyalarini rivojlantirishda, nazariy bilimlarini amaliyotga tadbiiq etishida kreativ fikrlashida muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. I. O. Tolipova «Biologiyani o'qitishda innovatsion texnologiyalar» Pedagogika oliy o'quv yurti talabalari uchun darslik. Toshkent - «Cho'lpon» - 2011 y.

2. Джурбаев Р.Х. ва бошқ. Педагогика. - Тошкент. 2013.

3. Берулова Г.А. Влияние современных информационных технологий на коммуникативные характеристики личности // Гуманизация образования. - Москва. 2013 № 6. - С.

4. M. N. Ibodova. Академик лицей ва касб-хунар коллежларида умумий биологияни ўқитишда инновацион технологиялардан фойдаланиш. Гармонично развитое поколение – условие стабильного развития, благополучия и процветания общества. Тошкент - 2013 й.

5. M. N. Ibodova. Биологияни ўқитишнинг интерфаол ва изланиш методлари. Педагог журнати. - 2022 й.

6. M. N. Ibodova. Биология дарслари ни ташкил этиш технологияси. Услубий қўлланма. (Академик лицей 3920001 табиий фанлар тайёрлов йўналиши ўқувчилари учун мўлжалланган). - 2022 й.